

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РОМАНАХ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Анастасія БЕГЕШ (Ужгород, Україна)

Юрій Андрухович – поет, прозаїк, есеїст, перекладач, автор чотирьох романів і п'яти поетичних збірок (кожна з яких була по-своєму першою). Юрій Андрухович стало перебуває серед найпомітніших постатей сучасної української літератури. Його твори зазвичай викликають суперечки й дискусії не лише в професійних літературних колах. Оцінки Андруховича сягають достатньо віддалених полюсів – від «постмодерного скандаліста» до «живого класика». Автор закінчив Український поліграфічний інститут у Львові та Вищі літературні курси в Москві. Перша поетична збірка вийшла у 1985 році, перший роман «Рекреації» – 1992 року. Ю.Андрухович працює в трагедійно-бурлескному жанрі та у жанрі інтелектуальна проза.

Якщо літературознавча проблематика текстів Ю.Андруховича ретельно вивчається, то їх лінгвостилістичний аспект досліджується, на жаль, лише принагідно. На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує опис функціонально-стилістичних можливостей онімів у арсеналі мовних засобів літературних текстів Ю.Андруховича.

Структура онімійного простору літературних текстів Ю.Андруховича є стереотипною. Майже у кожному творі письменника обов'язково представлено номінативні, чи стилістично нейтральні літературно-художні антропоніми (ЛХА). Вони творять кістяк, антропонімійну канву твору, засвідчують достовірність персонажів і зображуваних подій [10, 11]. Номінативними можуть виступати як прості, так і складені ЛХА. Однак у переважній більшості випадків Юрій Андрухович віддає перевагу однослівним, як правило, іменним варіантам. Це пояснюється потребою стисло ідентифікувати денота-персонажа. Пор.: *Марта, Зореслава*, («Рекреації»); *Руслан, Сашико* («Московіада»); *Соломія, Ярослав* («Перверзія»); *Марко, Ігор, Славко* («Центрально-східна ревізія»); *Тарас, Святослав, Ольга* («Дванадцять обручів»); *Юрко, Андрій, Володимир, Тарас, Микола, Ігор* («Диявол ховається в сирі»); *Ніна, Оксана* («Таємниця») та ін. Основна роль номінативних ЛХА Юрія Андруховича – створення нейтральної антропонімної основи твору, що виступає помітним мовностилістичним засобом, який правдиво та реалістично зображує денотатів-персонажів [10, 19]. ЛХА романів Юрія Андруховича адекватно відтворюють, моделюють конкретний, загальнонаціональний чи регіональний (наприклад, галицький, київський або гуцульський), сучасний чи історичний антропонімійний узус.

Окрім власних імен персонажів, значний процент номінативних ЛХА становлять прізвища. Часто це реальні прізвища реальних осіб, як правило, письменників, учених. Структура власних особових іменувань персонажів орієнтована на реальну антропонімію, точніше на знання її мовним колективом. У свідомості читачів певні структурні типи реальних антропонімів пов'язуються з конкретною історичною епохою, соціальним, національним середовищем [9, 11]. Ось цілий ряд відомих письменників, поетів, артистів, художників, яких виводить автор у книзі «Таємниця»: *Микола Рябчук* або *гуру* («*Микола Рябчук* став для мене моїм другим життям»); *Валерій Шевчук*; *Віктор Неборак* («аспірант в устах венер», «Немає бога, крім постмодерну, і *Неборак* пророк його»); *Лесь Танюк* («З Москви приїхав *Лесь Танюк* і став головним»); *Юрко Прохасько, Григорій Чубай, Сашико Ірванець* («Ми перетнулися з *Ірванцем*, якого в цьому тексті я чомусь волію називати *Ірваном*»); *Ярослав Довган*, псевдонім *Ярослав Гарсія Лорка* («Поет і мій кум, а також кум і мій поет»); «ізолюваний Системою митець, пан *Опанас*, чи просто *Панас*. У нього таке фонетично розкішне прізвище – *Заливаха*»). У романі «Дванадцять обручів» – це *Стасюк, Гординський, Гаврилюк, Олійник, Ласовський, Богдан-Ігор Антонич*, а у романі «Диявол ховається в сирі» *Іздрік, Позаяк, Бондар, Прохасько, Динько, Ліна Костенко* («хоч вся з історій, узагалі не належить історії»), *Ігор Калинець* («шляхтич, пан волі, лицар герба неприкаянності, калиновий денді в'язниць і таборів,

особистість без домішок»), *Микола Рябчук* («невичерпні поклади заборонених плодів»), *Володимир Яворський* («герой Львівського андеграунду 70-х»), *Анджей Стасюк* («улюблений польський письменник») тощо.

Імена та імена по батькові у Андруховича зустрічаються дуже рідко: *Йосип Йосипович*, *Микола Юрійович* («Диявол ховається в сирі»); *Ілько Ількович* («Дванадцять обручів»); *Павло Аврамович* («Рекреації»), але вони не несуть якогось особливого навантаження, бо виконують лише номінативну функцію.

Зрозуміло, що такий майстер слова, як Ю.Андрухович не зміг не використати значні характеристичні можливості ЛХА, зокрема щодо національної чи регіональної належності денотатів. Персонажі Юрія Андруховича іменуються типовими для даного регіону (нації) антропонімами. Саме завдяки ЛХА автор локалізує дію твору, вводить свій витвір в українське етнокультурне середовище: *Стас Перфецький*, *Кость Печериця*, *Антон Суликовський*, *Ігор Білинкевич* («Перверзія»); *Рома Воронич* («Дванадцять обручів»). Зустрічаються ЛХА, які містять у своїй структурі специфічні діалектні риси (фонетичні, лексичні, рідше граматичні та словотворчі). Пор. специфічно галицькі іменні варіанти: *Ірена*, *Бодьо*, *Мартуся*, *Орко (Орест)*, *Ростик* («Рекреації»); *Славуцько* («Перверзія») та ін. Окрім вузько локальних, Юрій Андрухович майстерно творить своєрідні панукраїнські ЛХА, які найчастіше репрезентують прізвища. Напр.: *Гаврилюк*, *Яворський*, *Бондар*, *Костенко* тощо. Розповідаючи про службу в армії (роман «Таємниця»), автор з любов'ю розповідає про своїх друзів: «такі діаманти траплялися в тому лайні. Усі вони були страшенно класні хлопці з такими до непристойності типовими українськими прізвищами – *Болок*, *Дулюк*, *Палагнюк*, *Незнаюк*, *Онуфрак*, *Цяпа*». Ці ЛХА відносяться до національно значущих прізвищ.

Звичайно, Юрій Андрухович не обходиться в своїх творах без персонажів-іноземців. При ідентифікації персонажів, що не належать до української нації, спостерігається дещо інший механізм використання мовностилістичних засобів української літературно-художньої антропонімії. Головний критерій, якому повинні відповідати ЛХА цього виду, - це максимальна відповідність їх форми основним фонетичним, словотворчим та лексичним особливостям мови нації, до якої належить іменованний персонаж [10, 24]. Такі ЛХА містять в своїй структурі якісь специфічні національні риси. Напр.: американські – *пані Крібидж*, *Вірлянай* («Таємниця»); румунські – *Дан Міхалцяну*, *Раду Теодор* («Таємниця»); польські – *Анджей Стасюк*, *Влодко Наконечний* («Таємниця»); *Анджей* («Диявол ховається в сирі»); професор гімназії *Гараздецький*, *Ляцкоронські*, *Мелісанда з Понятовських Жевуська* – «печальний уламок старого шляхетського роду», *Зайонц* («Рекреації»); графиня *Лідовських* («Московіада»); *Анджей та Моніка* («Дванадцять обручів»); австрійські – барон *Бальдур де Гогенгоге* («стопроцентний ідіот»), *Карл-Йозеф Цумбруннен* («Дванадцять обручів») *Крістіан Льюїдль* («Таємниця»); італійські – пан *Депертутто* («Перверзія»), *«синіор да Педеріні»* («Рекреації»); чеські – *Богуміл Грабар*, *Ян Палах*, *Ян Зайц*, *Божена* («Диявол ховається в сирі»), *Яро Рудіш*, *Яхимек Тополь*, *Пені* та *Пенік* («Таємниця»); циганські – *Мавропуле Цуцу* («Перверзія»); єврейські – *Лайза Шейла Шалайзер* («Перверзія»), *Ройтман* («Московіада»), *Гендель* («Рекреації»); німецькі – *Гозендуфт* («Рекреації»), *Отто фон Ф/* (Отто Вільгельмович) («Московіада»); російські *Малафєєв* («Дванадцять обручів»), *Шура Горохов*, *Благолепов*, *Костя Сороштанов*, *Єжєвікін* («Московіада»); узбецькі – *Худайдурдієв* («Московіада»).

Разом з тим у літературно-художньому антропоніміконі Ю.Андруховича є ряд ЛХА, які постали у результаті контамінації типових рис (фонетичних, лексичних, морфологічних) різних двох антропонімій. Напр.: *Леонардо ді Хатавесела* («Рекреації»); *Наташа Герке*. Пор.: «Цього разу другом була *Наташа Герке*, польська письменниця з Гамбурга» («Диявол ховається в сирі»). Такі креольські оніми не стільки увиразнюють походження денотатів, скільки слугують виразним мовним засобом творення постмодерністської карнавальності.

Однак особливістю антропонімійного почерку Ю.Андруховича, яка, на нашу думку, пояснюється відданістю автора специфічним естетичним канонам постмодернізму, є панхронізація окремих персонажів, прототипи яких могли б слугувати переконливими репрезентантами певних епох. Напр.: *Іван Сергійович Тургенєв* – великий російський

письменник XIX ст. появляється в «Московіаді» у 80-х рр. XX ст. «з трилітровим слоїком пива»; *Юра Голіцин* – «сорокарічний поет, освіта вища, але потім тюремна» („Московіада”). Історичні алюзії породжує також і прізвище поета *Юрка Немирича* («Рекреації»), яке має двояке тлумачення. Юрій Немирич – автор політичного маніфесту другої половини XVII ст. Самійло Немирич – подільський шляхтич початку XVII ст. Це й чергова постать із творчості Андруховича – герой двох віршів і однієї прозової розповіді [12, 133].

Особливий інтерес в літературно-художньому антропоніміконі Ю.Андруховича викликають власне характеристичні (промовисті) ЛХА. Відома польська україністка Оля Гнатюк слушно підмітила, що «відшифрувати їх за допомогою одного ключа неможливо. Прізвища є не лише складовою характеристики постатей, як в авантюрному романі-пікаресці чи мольєрівській комедії, але й елементом ускладненої літературної гри, яку веде автор зі своїм уявним читачем» [12, 132]. Так, наприклад, ЛХА *Ростислав Мартофляк* – «надія української поезії» - виник, на думку О.Гнатюк, як контамінація окреслення з «Енеїди» І.Котляревського, *Мартопляса*, який з'являється серед грішників у пеклі. А Л.Белей тлумачить цей ЛХА так: «У ЛХА *Мартофляк* відчитуються найхарактерніші риси денотата: перший компонент ЛХА-композиції Март(о) натякає на об'єкт захоплення пенрсонажа-денотата (Марта), а другий – фляк вичерпно характеризує вдачу героя: в галицьких діалектах фляк має значення «тютхтій, чванько» [9, 130].

Цікавим, на наш погляд, є також ЛХА *Мацапура*, антропонімом, який добре відомий в історії української культури кін. XVIII ст. Юрій Андрухович називає цим ЛХА «старого пройдисвіта, геніального постановника всіх епох і народів». У коментаріях до «Енеїди» *Мацапура* – це постать, яка мала б викликати жах, бо *Павло Мацапура* значиться як злочинець. Тому, на думку О.Гнатюк, *Мацапура* означає неохайну і незграбну людину, отже, в авторській репрезентації цього героя вже закладено такий собі оксюморн [12, 132]. Саме такий ЛХА ми зустрічаємо і в романі «Перверзія». Тут «філософуючий кат *Павло Мацапура*, один із батьків середньовічної наркомафії, що був повішений за любов до людського тіла».

ЛХА *Хомський* (Хома) натякає на *Хому Невірного* (зовнішності дещо суперечить його цинізм), а також подаються натяки на гомосексуальні нахили героя-денотата, галанта й утішителя дам. Пор.: «Хомський-гомський з дамськими варіантами». Одночасно це прізвище пов'язується з «найяскравішим світилом лінгвістики Ноама Chomsky» [13, 80].

ЛХА *Білінкевич* (інструктор Чортопільського міського комсомолу) вказує на характеристику зовнішності героя: «а саме так назався свинський бльондин», а ще він є «юним ангелом».

ЛХА *Гриць Штундера* Оля Гнатюк асоціює зі *Степаном Бандерою*. Хоча сам Ю.Андрухович під час інтерв'ювання, яке відбулося в Ужгороді 4 квітня 2008 року, заявив, що Штундера скоріше асоціюється зі Стадницьким. Оля Гнатюк доводить, що корінь прізвища Гриця – це «штунда», що в переносному значенні окреслює людину, яка легковажить основні принципи, цініка. *Гриць з Юрком Немиричем* нагадують пару, неперевершену у своєму нахабстві – *Коровйова і Бегемота* з роману Булгакова «Майстер і Маргарита». ЛХА Ю.Андруховича – «живі характери» з «яскраво вираженим ігровим, карнавальним началом» [18, 18].

У романі «Московіада» Юрій Андрухович нищить символи імперії. Автор використовує «ефект розмивання» тотожності героїв. Паралель з атрофією героїв та їхньої мови очевидна. Якщо в «Рекреаціях» ЛХА говорили самі за себе, то в «Московіаді» автор наділяє головного героя незвичним ЛХА *Отто фон Ф.* Сам Юрій Андрухович тільки натякає: «*Отто Вільгельмович* за японським літочисленням ти, фон Ф., - самий що не є Щур». Усі спроби прочитати це ім'я приречені на поразку. Відчитується в ньому тільки чужоземне звучання та благородне походження, аж ніяк не співзвучне з діями його носія. Такий контраст характерний для постмодерної свідомості, мабуть, і є головним героєм твору [12, 131].

У романі „Московіада” автор творить цілу низку ЛХА, які служать колоритним мовностилістичним засобом, що не лише вичерпно характеризує персонажа-денотата, а й засвідчує абсурдність та авторське несприйняття «навколишньої» (радянської) дійсності. Напр.:

Ніколай Палкін і «збірка його поезій «Расплела косу берега»; білоруський новеліст *Єрмолайчик*; основоположник якутської радянської літератури *Вася Мочалкін*; «велика співачка російська, мати наша і сестра, душа наша неосяжна, незрівняна наша і свята» *Марфа Сукіна*; «постовий мусор» *Голосраченко*; «комендант *Рамазанов Муртаза* чи, може, навіть зовсім навпаки – *Муртазаєв Рамазан*»; поет *Арнольд Горобець* («український південь, русскоязычное население») з псевдонімом *Юлій Цезар*; *Іван Новаковський* на прізвище *Новокаїн*, інша версія *Ваня Каїн* (літератор, видавець, наркоман, бомж), поет *Єжевкін*, «котрий заходить у чужі кімнати не постукавши, бо вважає себе господарем на всьому просторі від Карпат до Тихого океану» (етимологією прізвища денотата є ожина, яка, як відомо, розростаючись, проникає всюди). ЛХА *Костя Сєроштанов*, *Шура Горохов*, *Олег Сексопатович*, *Паши Байстрюк* – поети з прізвищами, які вказують на ту чи іншу ознаку персонажа. Ось таке фантазмагоричне середовище «Московіади», при створенні якого основним мовним засобом виступає постмодерністська літературно-художня антропонімія.

«Перверзія» - третій роман Юрія Андруховича. В ньому гротеск, іронія, містика, еротика, перманентні забави з мовою на тлі авантюрно-детективної історії в «місті привидів» Венеції стали тією живою сумішшю, що спричинила появу напрочуд цікавих ЛХА. У романі «Перверзія» ЛХА стилістично навантажені, вони не тільки називають або характеризують персонажів, але й містять натяк або вказівку на рису характеру, зовнішності, походження. Так, наприклад, головний герой роману - молодий український поет називається *Стасом Перфецьким*. Однак із розвитком сюжету цей персонаж іменується по-різному. Пор.: «Він мав безліч облич і безліч імен. У колах новітньої богемної спільноти його кликало не тільки Перфецьким...Його звали *Стах Перфецький*, *Станіслав Перфемський*, *пан Перфекцій*, *Карп Любанський* і *Сом Рахманський* і *П'єр Долинський* і *Птах Кайфецький*. Але його також звали *Глюк*, *Блюм*, *Врубль*, *Штрудень* і *Шнобль*. До того ж він був *Йона Риб* і *Жора Кур* і *Шура Птиць* і *Сюра Яйць* і *Слава Днів*. Проте він був також *Сильний Перець*, *Хуан Перес*, *Друже Перче*, *Перчило* і *Ерц-Герц-Перц*. Дехто знав його як *Персидського*, *Парфянського*, *Парсунського*, *Профанського* і *Перфаворського*. Найблищі друзі любили його за те, що він був *Камаль Монхмаль*, *Йоган Коган*, *Будда Юдда*, *Юхан Бухан* і *Пу Фу*. Однак усі без винятку кликали його *Бімбер Бібамус*, *Агнус Магнус*, *Авіс Пеніс*, *Штахус Бахус* і *Кактус Еректус*. Тож ніхто навіть не здогадувався, що насправді він *Анти-Ной* і *Зорро Вавель* і *Гамбз(м)бург(х)ер* і *Спас Орфейський*. А всього імен його було сорок і жодне з них не було справжнім, бо справжнього не знав ніхто, навіть він сам». Ось така постмодерністська маскарадність витворена Ю.Андруховичем завдяки вживанню більше сорока найменувань одного денотата.

Юрій Андрухович – неперевершений майстер гри з прізвищами. З-поміж авторських ЛХА Ю.Андруховича треба виокремити *Йона Риб* («Перверзія»). Ім'я персонажа натякає на біблійного Йону, що пробув три дні у череві кита. На вірогідність зв'язку імені персонажа Андруховича з іменем біблійної особи вказує й прізвище *Риб*, що його автор штучно утворив, маскулінізуючи загальноживане *риба*. Проте, перебуваючи у естетичних координатах постмодернізму, Ю.Андрухович не мав найменших намірів породити алюзії з Біблією, він хотів просто по-постмодерністськи сказати, що «*Йона Риб* у Кракові почувався як риба у воді». У романі «Таємниця» автор вміло створює ще одного Риб: «Семінар вів один з китів тодішньої російської поезії *Юрій Полікарпович Кузнецов*. *Полі – Карпо – вич!* Тобто швидше все-таки не один з китів російської поезії, а один з її королів. ...Йому не пасувало – бути катом слів. Здається він ніколи не посміхався, такий собі ідол печалей, замкнута на всі замки трагічна маска, вельмисанований Риб». Варто пригадати, що *Стас Перфецький* із «Перверзії» був і *Карпом Любанським* і *Сомом Рахманським* і *Йона Рибом*. При розмові з Ю.Андруховичем вияснилось, що Риб - не тільки символ християнства, але й зодіакальний знак автора. ЛХА *Соломія Предивна* («Перверзія») вказує на дивацтво персонажа-денотата, асоціюється з фольклорними власними назвами *Василиса Прекрасна*, *Гелена Премудра*. ЛХА *Ада Цитрина* («Перверзія») означає лимон, значить їдка вдача у героїні: «Що за прізвище ідіотське, я закохався по вуха в саме ваше прізвище...» Чоловік Ади *Янус Марія Різенбок* («Перверзія»). Сам автор розшифровує ЛХА: «Німецьке прізвище *Різенбок* можемо перекласти як *Цитице*».

ЛХА *Данпертутто* («Перверзія») – символ, в перекладі він означає «пан Скрізь». ЛХА *Якати Тияка* («Таємниця») – псевдояпонський витвір автора. Пор.: «...крутиться якась дівчина, окей, молода жінка, років так 26... *«Ось яка ти!»* Це стало її іменем *Якати Тияка*». Таке поєднання двох займенників для імені та прізвища створило щось на зразок японської власної назви.

Юрій Шерех писав: «Не буде, здається, помилкою, коли скажемо, в суті речі людських характерів в Андруховича нема, і нікому вони не потрібні й не цікаві. Є сплески води, сплески «другого типу»... Але тут причина, заковика, загадка і парадокс. Якщо нема характерів, ідей... чому вся ця латанина не розсипається... а твориться повне враження міцної структури?...» [22, 261].

Оригінальність, нетрадиційність вибору мовних засобів для реалізації мотиваційної ознаки, їх висока мовна вартість забезпечують непересічну та художню вартість ЛХА в романі «Дванадцять обручів». «Свій» голос в романі належить безуспішному «літератору зі Львова» *Артуру Пені*, «який модерністськи дивиться на світ і культуру, є носієм плюралістичного світогляду. Він – письменник, мандрівник, лицар» [8, 89]. Ім'я героя в перекладі з англійської означає «ведмідь», а походить від імені легендарного кельтського короля Артура. Лариса Масенко антропонім Артур генетично пов'язує з королем, який очолював боротьбу за визволення свого краю від іноземних завойовників [17, 181]. ЛХА *Пена* вказує на балакучість персонажа. Польське прізвище *Рера* та споріднені походять від апелятива *рера* – «губи», «балакун», «базікало» [21, 436]. ЛХА *Пані Незграба* – псевдонім *Роми Воронич*. Так її називають друзі за те, що їй все валиться з рук, вона незграбна. Прізвище Воронич вибране неспроста, воно, за словами автора (підчас інтерв'ювання), має відношення до магії, походить від апелятива ворона (знак чародіїв), хоча до останнього моменту було прізвище Волошин. *Ярчика Волшебника* також іменують *Ярема*, *Яромир Волшебнер*. Пор.: «звати якого чи то *Ярема*, чи то *Яромир* (не розбереш, бо він завжди представляється *Ярчиком*), а прізвище *Волшебник*, що дає підстави всьому тусонові кликати його *Волшебнером*». Російське слово волшебник, вжите у функції прізвища режисера, у поєднанні з інфантильною формою невідь-якого імені, є знаковим вираженням особи без чіткої національної ідентичності [17, 185].

До ономастикону роману „Дванадцять обручів” Ю.Андрухович залучає й імена-символи. Одна з героїнь роману називається *Єва-Марія*. Стисла авторська фраза «її ім'я *Єва-Марія* й невідомо кого саме – *Марії* чи *Єви* було в ній більше» дозволяє стверджувати, що подвійне ім'я героїні вказує на двоякість її характеру – гріховність та стражденність. Широко виражальні можливості у романі „Дванадцять обручів” має й ЛХА *Коля*. Пор.: «Її повне ім'я (хоч вона його й ненавидить) – *Коломея*». Повний варіант імені викликає асоціації як із іменем розпусниці та співучасниці убивства Івана Хрестителя Соломеї, так і з топонімом Коломия. Але, якщо врахувати, що саме юна Коломея розгадує загадку дванадцяти обручів з поезій Антонича, то можна припустити, що певне художньо-виражальне значення її імені припадає на першу його частину – коло, синонімічну слову обруч [17, 183].

Роман Юрія Андруховича «Таємниця» - справді «дуже і дуже особисто пережитий» [19, 20]. У ньому надзвичайно багато всього таємничого: і двері, і ситуації, і, звичайно, люди. Автор вміло добирає найменування для своїх персонажів. Він черпає багатющий матеріал з народних мас, використовує дотеп, гумор, дещо вифантазовує, дещо утаємничує. Але ж такий Андрухович! «Зауважу на всяк випадок: усі персонажі, всі дійові особи цього твору є вигаданими, а будь-які зміни в іменах чи схожість у ситуаціях – випадковими. Це тільки мені, одному з її співучасників, вони можуть помилково здаватися іншими, не випадковими і не вигаданими, а страшенно близькими і справжніми, ніби це єдино можливе життя» - пише Юрій Андрухович у передмові до «Таємниці» [7, 12].

Персонаж Юрій Андрухович наділений цілим рядом ЛХА, які виконують характеристичну функцію. Напр.: «...я став у цьому житті *нелегалом орфейським...*»; «У мене фонетично-орфоепічне вухо. Я *орфей*». Орфей у давньогрецькій міфології – чарівний музикант і співак. Але тут більше підходить переносне значення слова – солодкозвучний співець [11, 856]. Напрошується висновок, що *Ю.Андрухович* – *нелегальний солодкозвучний співець* (слово нелегальний вказує на проживання в гуртожитку – нелегальний статус). ЛХА *Орфейський*

зустрічається й у «Перверзії». Там *Стас Перфецький* має одне із сорока імен – *Спас Орфейський*. Автор застерігає: «Не забувайте, що одне з моїх імен – усе-таки *Нарцис*». Нарцис – самозакоханий чоловік, юнак, що милується собою [11, 734]. Виявляється, письменник не випадково поєднав ці імена.

Варто відзначити, що німецько-американський філософ Герберт Маркузе звертається до «фігур принципу реальності: до *Орфея та Нарциса*. Вони не стали культурними героями західного світу, а перетворились в образи радості та задоволення [16, 141]. Мова *Орфея* – пісня, його труд – гра. Життя *Нарциса* – це краса та споглядання [16, 149]. «Саме в них найповніше виражається мирне, не загарбницьке відношення до природи. Це образи радості, образи принципу нірвани, як відсутність напруги, перемоги над часом...» [23, 522]. Значить даремно Ю. Андрухович називає себе такими іменами. Міф, мистецтво, сфера естетичного – тут фантазія автора зберігає й здійснює свої істини.

Називає себе автор також криптонімом. Пор.: «І от група варятів – Микола Я., Панч, Вітушинський і некто ЮА». Зрозуміло хто цей *варят некто ЮА*. По-скільки книга називається «Таємниця», то й попадатимуться нам «таємничі» ЛХА. Секретний прапорщик про Андруховича каже: «серед нас тут є один *Антон Чехов*, - про всіх нас сатиру написав». Товариш *Кольорук* називає його «*волею Божою поетом*».

Не менш цікавим є ЛХА *Егон Альт*. *Егон Альт* – німецький журналіст, який ніби-то брав інтерв'ю у Юрія Андруховича. Загадкова загибель героя, загадкове щезнення навіть його могили, саме звертання автора як до «таємничого незнайомця» наводить на ряд роздумів. Хто ж він такий? Людина, янгол, демон чи alter ego (в перекладі з латини «друге я»)? Важко сказати точно, це є однією з авторських таємниць. Наймення *Альт і Орфей* мають щось спільне: вони мають відношення до музики. *Альт* – людина, що співає низьким жіночим або дитячим голосом [11, 23]. *Орфей* – чарівний співець. Значить, це може бути одна і та ж особа. Тобто, *Юрій Андрухович і Егон Альт – один герой?!*

Всі постаті, які виникають на сторінках «Таємниці», як правило, позитивні. Ось цілий ряд ЛХА, які називають друзів автора по Франику (Івано-Франківську) так і по Львову, тобто студентів. Добираючи імена своїм героям, автор неодноразово дає їм характеристику. Пор.:

«Другого звали до банальності звично – *Саша Шевчук*. Попри банальність імені це був, як кажуть американці, а character». Автор поєднує розмовний варіант російського імені з українським прізвиськом.

«То був *Смичок*. Він був – я не маю іншого слова – геніальний. Це був *Ганс Гольбайн молодший – не менше! ...він був рокером і бітником...той Ігор – Смичок!* Нікому з вас, мудаків, не відомий *геній*». *Смичок* – ще одне найменування, що має відношення до музики, музичного інструменту.

Заслуговує на увагу ще один ЛХА – *Кольорук*. Андрухович пише: «Однак перед тим у моє життя увірвався *Кольорук*. Це був *Хтось*. *Кольорук* був інститутською знаменитістю, монстром і динозавром. Йому саме виповнилося десь із двадцять п'ять, він здавався в цих стінах – вічним студентом або Вічним Жидом, що пройшов Крим і Рим, літав у космос, горів у танку і так далі. Зовні він нагадував трохи Тараса Шевченка, а трохи Володю Мулявіна з ансамблю «Песняри». В найменуваннях *Кольорук, Хтось, Вічний Жид* не вимальовується щось конкретне. *Кольорук*, а який колір? Мабуть різні. *Хтось*, але хто – невідомо. *Вічний Жид* – живучий пройдисвіт. Відомо, що «Вічний жид» - прізвисько Агасфера – персонажа середньовічної християнської легенди, який був приречений на вічне блукання по світу. Образ скорботного блукальця у безмірі Всесвіту використовували багато письменників (Гете, Шеллі, Е.Сю, В.Жуковський та ін.). Постмодерністична парадигма творить поліваріативну міфологему безсмертного вигнанця, чії вічні мандри стають простором інтелектуального досвіду. Виходить, *Кольорук* – щось вагоме, велике, але, одночасно, розмите. Хоча під час інтерв'ювання автор зізнався, що спочатку фігурував *Корольок* – реальна особа.

Виділяється ряд найменувань, що складаються з ЛХА та апелятива-агента. Апелятив, як правило, вказує на військове звання. Пор.: *капітан Ряднов, майор Дерябін, командир бригади сам Полкач* (займенник сам + прізвисько від апелятива полк), *підполковник Гордєєв* («наш

улюблений *Ен-Ша*. Це був справжній офіцер. Він безпробудно пив і завжди заступався за солдатів. *Атець радной*). Окремо варто виділити ЛХА *Кочержук*. *Прапорщик Кочержук* – «широ українська душа з велетенськими граблями на-всі-руки – майора». Солдати називали його *Шерлоком Голмсом*. «Це була *бестія!* Це був *Кочер* – *жук*. ...справжній тобі індіанець. От якщо уявити собі такого питомого внутрішнього українця, того, що російською називається *хитрий хахол*, то це був він». *Івана Яворського*, котрий постійно матюкався, прозвали *Курвамама*. Пор. ще: «йшов навідати *Турка*, тобто *Богдана Турецького*»;

«розкурював косяки з *Грузином* та його компанією»;

«*Хімік* був начебто нашим товаришем, таким собі сорокарічним *придурком*»;

«*Малий* був справді малим, йому виповнилося лише 12, такий собі особливий випадок, його старший брат – скажімо, так – *Бура*, наш одноліток, на той час уже сидів. Ми брали з собою *Малого* з поваги до його брата».

Герої отримують прізвиська відповідно до своєї професії, походження чи віку. Прізвиськами називаються слова, які даються людям у різні періоди їх життя за тією чи іншою властивістю їх вдачі, зовнішнім виглядом і т. ін. [20, 82]. Розповідаючи про студентів, Юрій Андрухович каже: «У нашому Поліграфі вчилося до біса мешканців Центральної Азії, дехто навіть жартував, ніби велике У в аббревіатурі УПП (Український поліграфічний інститут) слід насправді розуміти як Узбецький. Уявляєш, старий Львів, середньовічні мури, руїни Європи – і всюди повно узбеків у смугастих халатах!» Ось розповіді автора про друзів-однокурсників азіатського походження:

«...узбека звали *Шухрат*, але він просив називати його *Шуриком*. Дещо кумедний тип, такий трохи *Ходжа Насредін*, *фанат Корану*, *шаріату* і *кандидат у лави партії*». Поєднання непоєднуваного – іслам, арабські антропоніми, слов'янський іменний варіант, членство в КПРС.

«Іншого прізвище було *Рукавішников*, напівросіянин-напівтаджик», «він же *Рукав*»;

«Третій називався *Різо Надіров*, такий цілком харизматичний тип, *басмач* і *памірець*».

Солдатів різних національностей автор іменує за національністю. «...у війську це траплялося, коли замість імен уживалися національності». Напр.: «Я повів на пост *Молдавана*. Його насправді звали *Валера Карп*»; «Як потім сказав *Киргиз*»; «той *Литовець*». Виділяються ЛХА *азер-десантник Алишев*, *чеченці Керімов і Шидієв*. (*Шидієв* писав вірші, *Керімов* «був наче створений для «калаша» чи навпаки – «калаш» для нього. На вправах він поцілював лише в десятку – стовідсотково, я такого більше ніде й ніколи не зустрічав, просто *Соколине Око* якесь»).

У романі „Дванадцять обручів” поповнюється реєстр соціально значущих ЛХА Юрія Андруховича. Тут письмених творить ряд ЛХА-прізвищ міліціонерів, які не лише характеризують денотатів, а й виявляють авторське ставлення до найменованих персонажів. Пор.: майор *Вошивлюк*, *Паришивлюк*, *Зашиблюк*; «два менти, двоюрідні брати *Микуляк Іван та Дракуляк Штефан*». Слідчі та допитувачі взагалі не мають імен, автор наділяє їх ЛХА *Перший*, *Другий*, *Третій* («Дванадцять обручів»). У романі «Рекреації» «тутешній міліціонер» пан *Махальський*. Пор. ще: ЛХА *Чьотєнада* («Дванадцять обручів»).

Складнішу структуру онімічної семантики має низка ЛХА у романі «Диявол ховається в сирі». Автор називає своїх героїв криптонімами на зразок: *поет К.*, *доктор Ц.*, *зубний лікар Щ.*, *старий пан М. Я.*, *проводирі Ю. і С.*, *Йо-Йо* (від *Йосип Йосипович*). Юрій Андрухович іноді творить сюрреалістичні ЛХА шляхом онімізації апелятивів. Напр.: «У такий спосіб *Ніщо* собі не жартувало. *Ніщо* досягло своєї мети...», «Серед заблудлих забракло і достохвального *Сюрреаліста*», «Містом ходили чутки про неофіційного художника на прізвисько *Сюр*, який начебто заробляв собі на життя власне працею в морзі».

Щоб «Тасмниця» була до кінця тасмничною, автор створює цілу низку «тасмничих» ЛХА. Ці ЛХА мають складнішу структуру онімічної семантики. Мова також йде про криптоніми, якими автор називає своїх героїв. Напр.: «Того разу ми з *Або* та його тодішньою *КаБо* пустили на трьох шалено ефектну цигарку» (Зі слів Ю.Андруховича, *Або* – Андрій Бондар, *Кабо* – Катерина Ботанова); «Я привів сюди *ОК*», «ми гуляли з *ОК*» («польська ідіотка») (полька Оля

Каплон); «*K-und-K*» (Кауфман і Кох) надрукували сотню запрошень». Слід виділити також таємничі ЛХА, утворені іменем та першою буквою прізвища. Пор.: «*Маркіян Ч.*, трохи молодший за нас, *таємничий мов демон, активіст*»; «І от група варятів – *Микола Я.*, Панч, Вітушинський і *некто ЮА*» (ЮА – Ю.Андрухович - можна порівняти з UA – Україна); «...одного з яких звали, здається, *Йозеф К*».

Відродно, що Ю.Андрухович не стоїть осторонь утвердження естетики українських особових імен. Автор глузує над ультрамодними чужомовними іменними варіантами, які у поєднанні з питомо українськими прізвищами набувають відчутної оцінної маркованості. Напр.: *Маврикій Пулярка* (професор гімназії), *Амальтея та Клітеместра Гараздецькі* (донька та дружина професора) («Рекреації»).

Наші спостереження над функціонуванням ЛХА у «Таємниці» дають підставу виділити ще одну функцію ЛХА – дейктичну, вказівну, під якою розуміємо здатність окремих ЛХА не стільки називати чи характеризувати літературного персонажа, скільки вказувати на конкретну реальну особу, прототипа, що зображується в творі під іншим або трансформованим прізвищем чи іменем [9, 28]. Ось кілька ЛХА, які належать керівникам держав. ЛХА Ярузельський перетворюється в *Ярузеля*. («*Ярузельський* взяв на себе наведення ладу...», «але швидше за все *Ярузель* переконав Москву»). Леоніда Брежнєва автор називає так: «*Брежнєв* був нашим карнавальним *Королем*. Тобто *Блазнем*. Його називали *Льонею*». Усічення Ярузель та розмовний варіант *Льоня* характерні для радянського періоду. Такі ЛХА несуть емоційне навантаження, утворені в дусі постмодерну. Черненко – «*старий-престарий генеральний секретар*, який начебто керував усією країною, а насправді цілий рік свого правління пролежав у комі. Ну, може, не в комі, але близько до того. Принаймні пересувався він уже тільки в памперсах – це точно». ЛХА Горбачов стає *Горбі*. («*Горбі* виявився до біса говірким, активним і непередбачуваним»). Найменування *Горбі* утворене на американський манер. А згодом *Горбі* стає *Горбачом*. («*Горбач* улаштував у Москві... партійну конференцію»). ЛХА Леонід Кравчук – *Льоня Кра*. («їхній жіночий лідер *Льоня Кра*»). Інформаційно-оцінний потенціал дейктичних ЛХА не тільки вказувати на реальну особу, але й опосередковано виявляти авторське ставлення до певних, часто непривабливих явищ суспільної діяльності [10, 97]. Ось кілька дейктичних ЛХА народної творчості: *футболіст Блоха* – Блохін, *футболіст Євтух* – Євтушенко, *феноменальний Підрахуй* – колишній голова ЦВК Ківалов, поет *Гандов* – Довган. (Якщо поміняти склади слова місцями, вийде Довган).

У романі «Перверзія» є низка дейктичних ЛХА, які представляють собою різні модифікації прізвищ реальних людей. В результаті таких змін прізвище або міняє свою внутрішню форму, або набуває більш ясної внутрішньої форми [14, 241]. Цей прийом переосмислення дооніміїної семантики також слугує мовним засобом творення постмодерністської карнавальності. Так, виявляється, що «Шотландський характерник *Мак-Ніс*, що дослужився до козацького полковника і нині відомий всій Речі Посполитій як *Максим Кривоніс*». А «*Юрцьо Кутермак*, по іншому *Юрій Дрогобич*, автор найпершої видрукованої в Римі книги, доктор філософії, ректор Болонського університету, на лекціях котрого був навіть Миколай Коперник». За Ю.Андруховичем виявляється, що «...славетний венеціанський маляр *Вітторе Карпаччо* походив, зрозуміло, із Карпатських гір, як і я, і справжнім його прізвищем було чи то *Гуцуляк*, чи то *Бундуляк*, а може й *Буждиган*». «Козак *Ямайка* – рідкісної проби шукач пригод, який, викравши на острові Хіос турецьку галеру, добився аж до антильських берегів і започаткував там рід *Оцирків*». Ім'я відомого галицького князя Ярослава Осмомисла одержує несподівану інтерпретацію та авторську оцінку: «Сюзерен Карпат і Дунаю князь *Ярослав Осьминіг*, прозваний так за свою всепроникливість і всюдисутність». Пор.: *Йосиф Франц* стає *Йосифом Француватим*, *Кость Печериця* – *Шампіньюном*, *Антон Суликовський* – *Цуйковським*, *Цюньковським*.

Герої Ю.Андруховича досить часто мандрують різними романами. Розповідаючи про героїв «Таємниці», автор вводить і тих персонажів, котрі фігурують в інших творах. Андрухович має здатність поєднувати як реальних людей, так і вигаданих. Він заставляє говорити і думати про вигаданих людей, як про дійсно існуючих. Пор.: «Як з'ясовано *пані*

Ромою Воронич...»; «синдром Артура Пепу?»; «Карл Йозеф Цумбруннен, «одного з яких звали, здається, Йозеф К» («Дванадцять обручів»); «Повний пінцет, як висловився б Отто фон Ф.» («Московіада»); «Я їздив з Перфецьким, Індриком, Ірваном...» («Перверзія»).

Немаловажну роль у позначенні особи виконують апелятиви. Апелятивами автор називає як головних, так і другорядних героїв. За структурою апелятив може бути:

- простим, що виражається однослівною номінацією-апелятива: *режисер, редактор, шофер, майор, студент, товстуха, бегемотиха, миша* (про пасажирку);
- складним, вираженням сполученням типу: *телевізійні хлопці, тамтешній сторож, «карова ачкастая», молоді дами, один пасажир*;
- складним, що виражається словами-актуалізаторами, описовими конструкціями на

зразок: *селюки з бурякових ланів Бандерлянду, «один пасажир – якесь таке вусмерть запите чмо, напівдоходяга, весь у тюремних тату...»* (Приклади взяті з роману «Таємниця»). Отже, конкретний, індивідуальний зміст окремого апелятива зумовлюється синтагматикою лінійного ряду. Звуження (чи розширення) семантичного обсягу імені може здійснюватися словами-актуалізаторами, а також конструкціями з описовими означеннями [15, 330].

Літературно-художня антропонімія Юрія Андруховича твориться на засадах постмодерністської естетики, тому їй притаманна так звана карнавальність та відчутна емоційна маркованість. Мовна практика персонажів Ю.Андруховича руйнує усталений мовний етикет. Автор поєднує ЛХА-символи, ЛХА-історизми та ЛХА-протоніми з власними новотворами, щоб зобразити абсурдність сприйняття навколишнього світу.

ЛХА Юрія Андруховича репрезентують неповторний стиль письменника, виступають яскравими та активними показниками специфіки його онімного письма, створюють барвистий онімний простір романів. Проведений аналіз доводить, що вживання тих чи інших онімів передусім залежить від змісту та тематики твору автора, що й зумовлює функціонування певної ономастичної лексики, організацію особливостей онімного простору, який притаманний тільки для конкретного роману.

Література:

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів: роман. Видання третє. – К.: Критика, 2005. – 276 с.
2. Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі. Вибрані спроби 1999-2005 років. – К.: Критика, 2006. – 320 с.
3. Андрухович Ю. Московіада // Андрухович Ю. Рекреації: романи. – К.: Час, 1997. – С.
4. Андрухович Ю. Перверзія: роман. – Львів: ВНТЛ – Класика, 2004. – 304 с.
5. Андрухович Ю. Рекреації. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – 144 с.
6. Андрухович Ю. Центрально-східна ревізія // Стасюк А., Андрухович Ю. Моя Європа. Два есеї про найдивнішу частину світу. – Львів: ВНТЛ – Класика, 2005. – С. 69-127.
7. Андрухович Ю.І. Таємниця. Замість роману. – Харків: Фоліо, 2007. – 478 с.
8. Бездир Н. Транскультурність как стратегия постмодернизма в украинской и польской прозе: Ю.Андрухович и А.Стасюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Вип. 12. – Ужгород, 2005. – С. 86-90.
9. Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії / Л.О.Белей. – Ужгород, 2002. – 176 с.
10. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX-XX ст. / Л.О.Белей. - Ужгород: Патент, -1995. - 120 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
12. Гнатюк О. Авантюрний роман і повалення ідолів // Андрухович Ю. Рекреації. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – С. 130-140.
13. Гундорова Т. Постмодерністська фікція Андруховича постколоніальним знаком питання // Сучасність. – 1993. - №9. – С. 79-83.

14. Кожевникова Н.А. Заметки о собственных именах в прозе Андрея Белого // Ономастика и грамматика / Отв. ред. Л.П. Калакуцкая. – М.: Наука, 1981. – С. 222-259.
15. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 416 с.
16. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 526 с.
17. Масенко Л. Мовна гра в літературній антропонімії роману Юрія Андруховича «Дванадцять обручів» // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. – 1 (16). – С. 179-187.
18. Рябчук М. «Я ж не люблю її з надмірної любові» - так назвав автор свою репліку // Андрухович Ю. Рекреації. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – С. 16-21.
19. Таємниця Юрія Андруховича. Розмовляв Тарас Прохасько // Галицький Кореспондент. – 2007. – 8 березня.
20. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. – К.: Наукова думка, 1977. – 236 с.
21. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник / П.П.Чучка / [наук. ред. член-кор. НАН України В.В.Німчук]. – Львів: Світ, 2005. – 704 с.
22. Шерех-Шевельов Ю. Го-гай-го // Андрухович Ю. Рекреації: романи. – К.: Час, 1997. – С. 257-268.
23. Юдин А. Парадоксы великого отказа // Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – С. 516-526.

Proper names of the literary heroes in the novels of U. Andrukhovych.

Abstract

Anastasia Vehesh

The article presents the description of the functional and stylistic possibilities of onyms in the arsenal of the linguistic means of the literary texts of U. Andrukhovych, who creates on the grounds of postmodernism aesthetics.

Key words: proper name of the literary hero, works of U. Andrukhovych, postmodernism, onomastics.

Nume proprii ai eroilor literari în romanele lui U. Andrukhovych

Rezumat

Articolul prezintă descrierea posibilităților funcționale și stilistice ale onimelor în arsenalul însemnărilor lingvistice ale textelor literare a lui U. Andrukhovych, care crează pe fundalul unui postmodernism estetic.

Cuvinte cheie: nume proprii ai eroilor literari, lucrări a lui U. Andrukhovych, postmodernism, onomastice.